Ona tili

ОНА ТИЛИ

Ўтаётган ҳафта Олий таълим ва Халқ таълими вазирлиги ташаббуси билан олий таълим муассасалари ўқув режасидан тарих фани чиқариб ташланаётгани, халқ таълим тизмида эса она тили дарслари соати қисқараётгани ҳақидаги хабарлар ижтимоий тармоқларни жунбушга келтирди, десак муболаға бўлмайди. Шунинг учунми ёки чиндан ҳам юқоридаги ташаббуслар асосли эканини исботлаш мақсадидами, кеча Халқ таълими вазирлиги ўзига хос жавоб чиқиши уюштириб, унда мактабларимизда 1-4 синф ўқувчиларининг ҳафталик соатлари меъёрдан ошиб кетгани, хусусан, она тили фани олий маълумотли филологлар тайёрлаш даражасида эканини таъкидлаб чиқдилар.
Вазирлик хабарида, шунингдек, мактабларда она тили учун ўқув юкламаси соати 68, хорижий тиллар учун эса 29 соатни ташкил этаётганига алоҳида эътибор қаратилди. Бундан ташқари, хабарда бир қатор хорижий мамлакатларда она тили ва адабиёти фани учун ҳафтада қанча вақт ажратилгани мисол қилиб кўрсатилди. Умид қиламизки, қуйидаги фикр-мулоҳазалар ҳар иккала вазирлик, айниқса, Халқ таълими вазирлиги қарорининг туб моҳияти ҳамда унинг қанчалик тўғри эканини теранроқ англашимизга ёрдам беради.

**Алишер ҚОДИРОВ,
Олий Мажлис Қонунчилик палатаси Спикери ўринбосари, Ўзбекистон «Миллий тикланиш» демократик партияси Марказий кенгаши раиси**

Тил миллатнинг руҳи, овози, дейишади. Демак, биз яқин 10 йил ичида худди Тошкентда одатий ҳолга айланиб улгурган, яъни ўзбекча гапиришга уялиб ва ўзлигидан фахрлана олмайдиган авлодга эга бўламиз, холос. Шунинг учун ҳам Халқ таълими вазирлигига ушбу хатони содир этишга йўл қўймаслигимиз керак.

Унутмайликки, таълим-тарбия билан боғлиқ масала бу миллат масаласидир. Шундай экан ушбу масалада биргина вазирлик даражасида қарор чиқариш хато эканини англаб етадиган ва бунинг оқибатини тушунадиган пайт келди, назаримизда.

Агар ушбу масалани ҳуқуқий томондан таҳлил қилсак, асосий муаммо қонун ҳужжатларида барча вазирлик ва давлат идораларига норматив-ҳуқуқий тусдаги ҳужжатларни қабул қилиш ҳуқуқи бериб қўйилганида эгани яққол кўринади.

Яъни, бугун барча вазирликлар ўзлари мустақил равишда турли ҳужжат, низом ва йўриқномалар тайёрлашяпти. Уларни Адлия вазирлигидан рўйхатдан ўтказганларидан кейин эса бошқаларни ҳам ана шу ҳужжат асосида иш олиб боришга мажбур қилмоқдалар.

Бизнингча, таълим-тарбия ва соғлиқни сақлашга оид ҳар қандай масала парламентда – миллионлаб сайловчилар ишончини қозонган депутатларнинг кўпчилик овози билан маъқулланган тақдирда, яъни ушбу қарор фақат ва фақат қонун кўринишига айлантирилган тақдирдагина уни амалиётга жорий этиш мумкин бўлсин.

Тўғри, ушбу масала ҳукумат миқёсида ҳам ҳал этилиши мумкин. Аммо сайловлардан кейин маълум бир партиянинг парламентда етакчи сиёсий кучга айланиши натижасида ҳукуматни шакллантириш ҳуқуқини қўлга киритиши юқоридаги масалада нохолислик юзага келиши мумкинлигини кўрсатади. Шунинг учун ҳам биз таълим-тарбия ва соғлиқни сақлаш тизимига оид ҳар қандай меъёрий ҳужжатлар халқ уйи – парламентда қабул қилинишига эришишимиз керак.

Тасаввур қилинг, таълим-тарбия масаласида вазирлик бир қарор билан ўзи истаган услубни танласа ёки фарзандларимизга нимани, қандай ўқитишни ҳал қилса. Айни пайтда аксарият ота-оналар ўз фарзандларини ўн йил мактабда ўқитиб, олий таълимга киритиш учун яна репетитор ёллашаётгани ҳам юқоридагидек қарорлар натижасидир.

**Азамат ЗИЁ,
Олий Мажлис Сенати аъзоси, Тарих институти директори, тарих фанлари доктори, профессор**

Оломонининг халқ, халқнинг миллат бўла олмаслигига бош сабабчи ўзимиз бўлиб келганмиз. Бизга босқинчилар, яна ким-у, нималарлар бахона бўлганлар, холос. Умримизнинг онгли бўлагида олиб борган кузатиш ва таҳлилларимиз, тарихчи сифатида билиб-ўрганганларимиз негизидаги ушбу хулосадан ҳеч ким бизни айнита олмайди. Чўлпон, Абдулла Қодирий, Ибрат, Фитрат ва бошқа қанчадан-қанча элкуярларнинг ёзган, айтганларини ўрис тилига таржима қилиб, ёнидан қўшиб-чатиб ва тагига қизил рангда чизиб, «далил-исботлар» тайёрлаб берганлар ҳам ўз қоракўзларимиз бўлган (босқинчилар ўзбек тилини билмаганлар-ку).

Самарқанднинг 2500 йиллиги баҳонасида Амир Темур номи ва даврини юзага чиқаришни уддалаган Иброҳим Мўмин устидан ва умуман мазкур «миллатчилик иши» ҳақида Москвага (!) ёзган, Соҳибқироннинг «тарихий жиноятларини» фош этувчи «далил-исботларни» тайёрлаб берганлар ҳам бегоналар эмас эди.

Табиий ва аниқ фанларни билиш жуда ҳам керак. Кишиликни тараққиётнинг энг юқори чўққисига олиб чиққан ҳам айнан шу йўналишдаги фанлардир. Сўнгги 500-550 йил мобайнида юз берган миллий сусайиш ва унинг оқибати ўлароқ, мустамлака давримиз сабоқлари ҳам табиий ва аниқ фанларни менсимай қўйганимиз билан боғлиқдир. Шу маънода, таълим тизимининг барча босқичларида табиий ва аниқ фанларнинг сифимию сифатини оқилона ва мақсадга мувофиқ кучайтиришимиз лозим.

Шу билан бирга бир неча ҳақиқатларни эсдан чиқармаслигимиз ҳам ўта муҳимдир. Математика, физика, кимё, биология Вашингтон ва Бразилияда ҳам, Сидней ва Магаданда ҳам «ўзлигини» йўқотмайди. Негаки уларда ўзлик йўқ, уларнинг ўзлари – тегишли қонун-қоидалар йиғиндисидан иборат, холос. Фарқ фақат ўқитиш-ўргатишдаги ёндашувларда бўлиши мумкин. Бироқ Пифагўр теоремаси, Архимед, Ньютон, Паскал, Мендел, Кўп, Вўлф... қонунлари, Менделеев ва карра жадваллари дунёнинг барча бурчагида турли тилда, аммо бир хил мазмунда «қичқиради». Бу – биринчидан.

Иккинчидан, билим кишилар эҳтиёжини қондириш учун хизмат қилиши лозимлигини минг йил бурун Абу Райҳон Беруний бобомиз айтиб кетганларидан кўпчилик бехабарга ўхшайди. Кишилар – минглаб, миллионлаб одамлар эҳтиёжлари йиғилиб миллий эҳтиёж-манфаатга айланади. Табиий ва аниқ фанларда қўлга киритилган янгиликлар, кашфиётлар кўз қорачиғидек асралиши ҳам шундан. Ҳар бир давлат, ҳар бир ишбилармон ўзи яратган ёки ўзида яратилган ихтирони бировга бериб қўймайди. Математика, физика, генетика, доришунослик... умуминсоний қадриятлардир, илм-фан бутун дунёга тегишли, ундан барча баҳраманд бўлиши даркор, дейверади. Аммо сирини бировга айтмайди. Нега? Жавоби жуда оддий ва ўша-ўша: кишилар эҳтиёжининг тикоратлашгани, сиёсийлашгани, давлатлашгани, миллийлашгани.

Агар сирни очиб қўйсачи? Урди худо! Сотқинларни топиш, бўйнига қўйиш, кесиш борасида кишилик ниманларни ўйлаб топмади, дейсиз. Бу ҳам етмагандек, сотқинликнинг энг «ёрқин» намуналари асрлар оша тилдан-тилга ўтиб боради. Бу, айниқса, уруш-талаш илми билан боғлиқ ҳолатларда кўп учраб туради. Масалан, ҳарбий билимлари бизникидан неча бор устун бўлмасин, ўрислар Тошкентни улардан кўра яхшироқ билган бир-икки «қоракўз»нинг тавсияси билан узил-кесил ҳолдан тойдириб, сўнг 126 йилга эгаллашга эришганлари ҳаммамизга яхши маълум. Бошқача айтганда, бирон нарса ҳақидаги билимларнинг сотилиши кишилар, бутун бир миллат бошига фожиаю фалокатлар ёғдириши ҳеч гап эмас экан.

Демак, учинчи ва асосийси, олим бўлма, одам бўл! Одам бўлсанг, миллат бўласан! Табиий ва аниқ фанлар бўйича кишилик учун энг тер тўкқан, янгилик ва кашфиётларнинг энг сарасини икки қўллаб дунёга тақдим этган миллат битта бўлса, бу ҳам ўзбеклардир. Иккита ёки ўнта бўлса, бири бизмиз. Бироқ, шунга қарамай, бир парча ўлимлик сурунга зор бўлган, ўзини-ўзи хор қилган миллат ҳам ўзимизмиз. Машрабни дорга осган, Чўлпон, Абдулла Қодирийни ажалидан беш кун бурун гўрга тиққан, Ҳабиб Абдулла, Иброҳим Мўминни ҳимоя қилолмаган, Шароф Рашидовнинг арвоҳини чирқиратган, Абдулла Орифга тириклигида ўлим тилаган ҳам ўзимизмиз.

Нега биз шундай бўлиб қолгандик? Ушбу оғриқли саволга энг оддий ва ҳаққоний жавоб 2019 йил кўкламида миллий етакчимиз томонидан берилди: **«Биз узоқ вақт давомида била туриб, онгли равишда одамларимизни онгсиз қилишга уриндик»**.

Инсонни, бутун бир миллатни онгсиз – манқурт қилиш, бир-бирини сотиш, ғажиш, қиришдан лаззатланиш, юрти – хотин номуси, бола-чақаси эртаси, ота-боболари мозорини сотиши, босқинчиларга ўғлини қул, қизини чўри қилиб бериши, бойликларини икки қўллаб топшириши ва, вой дод, буларнинг баридан фахланиб юриши учун нима қилмоқ керак?

Тили, адабиёти, санъати, тарихидан айириш керак. Бировнинг тилини мақтаб, ўз тилини нўхталаш керак, бировнинг шоирига ҳайкал, пойига гул қўйиб, ўзиникини оёқ ости қилиш керак, бировнинг санъатини кўкка кўтариб, ўзиникини ерга уриш керак, бировнинг тарихини ўргатиб, ўзиникини кесиб-кесиб, балчиққа булғалаб-булғалаб ташлаш керак. Ана шунда бисотида Хоразмий, Фарғоний, Сино, Беруний, Замахшарий, Чағминий, Улуғбек, Али Қушчи, Навоий, Беҳзод, Машраб, Томир хотун, Широқ, Спитамен, Торобий, Жалолиддин, Темур Малик, Амир Темур, Сароймулкхоним, Шоҳрух ва Бойсунғур сингарилардан ўн мингта бўлсин, билингки, улардан заррача бўлса-да, фойда чиқмас. Тили кесик, сўзи тўмтоқ, кўзи кўр, эси йўқ кишилар тўдаси бамисоли подадир! Унга математикаю биология, физикаю кимё қанча ўқитилмасин, бефойда! Негаки унда ҳайвонни инсон, оломонни халқ, халқни миллат, давлатини буюк қилувчи бош омил – миллий онг ва миллий тафаккур, демак, миллий ғурур йўқ!

2016 йил кузида ҳар биримиз ва миллатимиз ҳаётида бошланган, табиий ҳамда кутилмаган қийинчиликларга қарамай, кундан-кун авж олаётган сифат жиҳатдан янгиланиш босқичи кўп нарсаларда кўзимизни очди. Жумладан, юқорида айтилган ҳақиқатларга ҳам. Эскича ишлаш, яшашга энди кўнмаймиз. Негаки, айнан тилга олинган паллада – бундан уч ярим йил бурун миллатимиз борлигида хорлик даври тугаб, ҳурлик замони бошланди. Ҳурриятнинг тили узун, сўзи ўткир, кўзи ойдин, эси бутундир. Эркин инсон ва миллат эса, ким нима деса, кўниб кетавермайди. Энди бундай бўлмайди ва бўлмаслиги ҳам керак! Айниқса, Чўлпонимиз ярқираб турган шу кунларда!

Кўнгил, сен мунчалар нега
Кишанлар бирла дўстлашдинг?
На фарёдинг, на додинг бор,
Нечун сен мунча сустлашдинг?
Ҳақорат дилни оғритмас,
Тубанлик мангу кетмасми?
Кишанлар парчаланмасми?
Қиличлар энди синмасми?
Тириксен, ўлмагансен,
Сен-да одам, сен-да инсонсен,
Кишан кийма,
Бўйин эгма,
Ки сен ҳам ҳур туғилгонсен!